

(pracovní sloni se stále odchytávají v přírodě), a zvířata v zoo splňují jen první podmínku; str. 140: možnou analogii lidského zemědělství je kromě mravenců rodu *Atta* i ambróziová strategie některých lýkožroutů (živí se ambróziiovými houbami, které do vybudovaných chodeb donášejí a pak se o ně v určitém rozsahu starají); str. 185: úplně nesouhlasím s konstatováním, že „zoologické zahradnictví pomohlo oddálit záhubu jen několika málo z nich“.

Ač jsem si vědomý toho, že zoologické zahrady ne vždy zodpovědně plní roli Noemovy archy (viz má kritika v *Gazelle* 2010: 183–193), myslím, že se díky nim skutečně zachránilo mnoho poddruhů a druhů zvířat a jejich role, pokud bude vykonávána se „zdravým selským rozumem“, bude stoupat. Nemluvě o tom, že každá dobrá zoo dříve nebo později podporuje nějaký projekt *in situ* (v přírodě) a výrazně formuje vztah lidí ke zvířatům, hlavně ve městech.

Těchto několik odborných komentářů samozřejmě nic nemění na mé předchozí chvále a rád konstatuji, že kniha *Ochlupení bližní* je hlubokou studií a lze ji vřele doporučit. Budu se k ní jistě často vracet a u mých studentů se tak ke knize *Člověk a zvíře* přidá nový „povinný“ titul.

**Academia, Praha 2011, 280 str.
Doporučená cena 295 Kč**

Jan Plesník

RECENZE

Stanislav Komárek: *Ochlupení bližní. Zvířata v kulturních kontextech*

Živočiškové to s námi opravdu nemají jednoduché. Věděli jste, že když v r. 1456 vytiskl šikovní bruslák zrcadel a drahokamů Johannes Gensfleisch, známější jako Gutenberg, tři desítky výtisků bible na telecí kůži, položilo hlavu na oltář pokroku nedobrovolně na 5 000 telat? Proč Ainové, původní obyvatelé země vycházejícího slunce, umučí zvláště krutým způsobem ochočeného medvěda hnědého, odchyceného jako mládě ve volné přírodě, když ho dva roky předtím vykrmovali vybranými lahůdkami?

Filozof, vysokoškolský pedagog, literát, cestovatel a dnes také úspěšný blogger, původním povoláním zoolog, představuje ve své nové publikaci nejrozumnější podoby vzájemného nezájímavého vztahu mezi člověkem a živočichy, ať již domácími nebo volně žijícími. Název knihy svádí k dojmům, že se věnuje zejména savcům. Stanislav Komárek přitom nezapomíná ani na další obratlovce, ale často přehlížené bezobratlé skutečně zmiňuje jen okrajově. Tak obsáhlou problematiku, jakou vazby mezi zvířaty a lidskou kulturou bezesporu jsou, není dost dobře myslitelné pojmut na 280 stránkách textu. Proto si autor vybral 8 základních otázek, např. lov zvířat a jejich zdomácnění, chovatelství, druhová ochrana, spokojený a plnohodnotný život zvířat v lidské péči nebo úloha pokusných živočichů u lékařském a veterinárním výzkumu. A co je podstatné, svůj výběr racionálně zdůvodnil.

Jak je ostatně u S. Komárka zvykem, chrlí na čtenáře ze studnice svých encyklopedických znalostí navýsost poutavě tvrdá fakta, standardní i nevědění postřehy, zajímavé příběhy, vtipné úvahy a četné vlastní zkušenosti. Přitom se občas přiblíží k hranici bulváru, ale nikdy ji nepřestoupí. Oceňuji také skutečnost, že se neomezil jen na anglosaské prostředí. Ba právě naopak. Z textu je na první pohled zřejmé, nakolik ho ovlivnili německy mluvící filozofové, přírodovědci, umělci i veřejní činitelé. Vždyť jen v málokteré příručce přírodních nebo společenských věd najde čtenář odborné výrazy doplněné jejich německými ekvivalenty. Vítaným zpestřením knihy se staly rámečky věnující se podrobně určitým otázkám (namátkou jme-

nijme téma červa jako archetypu, problematiku jazyka u lidí a zvířat nebo pohled na mravence) a poněkud narušující tradiční představu boxu jako pouze doplňkové nebo oddychové části textu. Knihu vhodně oživují reprodukce starověkých a středověkých kreseb, novinové karikatury, politické plakáty a novější obrázky převzaté z jiných publikací. Alespoň některé ilustrace by si však zasloužily větší prostor.

Ikdyž se S. Komárek mnohdy odvolává na původní prameny (seznam použité literatury čítá 212 odkazů), nečiní tak důsledně. Přemýšlivý uživatel příručky by jistě i v dalších případech rád sáhl po originálních zdrojích. Na druhou stranu, pokud se v textu zmiňované zahraniční publikace dočkaly českého překladu, uvádí autor i tuto citaci.

Jestliže pozorný čtenář nabyl dojmu, že některé pasáže knihy již někdy shlédl, nebude daleko od pravdy. Autor je celé nebo jen s kosmetickými úpravami převzal ze svých již dříve vydaných publikací. Tato skutečnost ukazuje na jeho slabost pro určitá témata (člověk a vlk – syndrom Červené Karkulky, zvířata v Třetí říši) a přesvědčení, že názor na stejné téma stěží zformuluje jinak.

K textu mám několik poznámek. O tom, že lov volně žijících nebo leckdy do volné přírody před příchodem lovců vypuštěných živočichů přestává být v západní kultuře přijatelný, vypovídá nejlépe fakt, že ve Spojených státech (kde vzhledem k historickému vývoji tamější společnosti stojí občana státu Colorado licence na ulovení jelena wapiti jen o trochu víc než dvojitý hamburger s obřími hranolkami) nábor nových zájemců do loveckých spolků již nestačí vyrovnávat úbytek členské základy. Ještě před 20 lety bylo nošení kožšinových výrobků jak z volně žijících živočichů, tak zvířat z chovů v západní Evropě, USA a částečně i v Kanadě společensky nevhodné. Kožšinový průmysl začal od doby, kdy se pomyslně ocitl na kolenou, zvířecí kůže doplňovat dalšími textilními materiály a využívat jiné výrobní postupy a módní barvy. V současnosti 85 % zvířecích kožšin pochází z farem, hlavně v Evropské unii a Číně. Přestože oficiální údaje chybějí, podle střízlivých

odhadů chovají v nejlidnatější zemi světa více než 1,5 milionu lišek a stejný počet psíků mývalovitých. I přes určité zlepšení zůstává být jen virtuální procházka farmou kožšinových zvířat v Číně záležitostí pro vysloveně otrlé. A objem prodeje pravých kožšin se natolik zvýšil, že ročně si narůstající poptávka vyžádá usmrcení až 50 milionů zvířat.

Nejsem si jist, nakolik skutečně obecně ve společnosti převládá představa, že zatímco smrt jedince určitého živočišného druhu je v zásadě bezvýznamná záležitost, poskytující nanejvýš látku pro sentimentální televizní film, vymření druhu by bylo nenahraditelnou škodou. Britská Liga na ochranu koček vykazuje roční hrubý příjem 22 milionů liber. Společnost na ochranu velryb a delfínů (WDCS), Děti Země, Greenpeace, Fond Diana Fosseyová pro gorily a Nadace Davida Shepherda pro volně žijící živočichy zaměřená hlavně na ochranu slonů afrických získají dohromady za stejné období méně než polovinu této částky. Sdružení financující útulek pro týrané osly domácí vybere od sponzorů za rok 15 milionů liber. Mezinárodní nadace podporující aktivní ochranu afrických a asijských nosorožců ve volné přírodě musí ročně vystačit s méně než 0,5 milionem liber. Jak upozorňuje zoolog, filmář, spisovatel a zanícený propagátor druhové ochrany M. Carwardine, alespoň ve Spojeném království je mnohem snazší upoutat pozornost veřejnosti k osudu jednotlivých zvířat, než získat podporu na ochranu populací volně žijících živočichů nebo celých druhů a jejich prostředí.

Kdysi v Evropě a USA oblíbené předvádění života domorodých obyvatel (Völkerschau) může mít dopady i do doby poměrně nedávné. Při finále mistrovství světa v kopané ve Francii v r. 1998 odmítl jeden z reprezentantů země galského kohouta afrického původu zpívat národní hymnu s odkazem právě na obdobně koloniální výstavy, jichž se účastnili jeho předci, okukování znuděnými mondénními Pařížany. Ostatně možnost prohlédnout si příslušníky poddruhu *Homo sapiens sapiens* v expozici zoologické zahrady, zvláště jde-li o celebrity, láká i dnes.

Také pohled na druhovou ochranu se postupně mění, ať se nám to líbí nebo ne. Jejím cílem zůstává i nadále udržení dostatečně početných a tím i geneticky kvalitních populací maximálního počtu původních druhů planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a dalších organismů v dostatečně velkém a co nejméně poškozeném prostředí. Možná, že obdobný přístup může někomu připadat jako kacířský, ale ochrana přírody již před hodnou dobou

opustila poněkud romantický názor, že udržíme všechny druhy – mimo jiné proto, že vznik druhů i jejich vymírání jsou přirozené procesy. Kvůli omezeným finančním prostředkům, počtu pracovníků i urgentní nutnosti přednostně se více věnovat některým, zejména kriticky ohroženým organismům, si ale státní ochrana přírody musí i v druhové ochraně určit nezbytné priority, nezávadka prioritní priority. Je ale zřejmé, že čím propracovanější kritéria pro výběr ohrožených druhů a nižších taxonů máme k dispozici, tím méně jich při ochranném plánování můžeme vyhodnotit – chybějí aktuální a věrohodné údaje nejen o organismech samotných, ale i o činitelích (hnacích silách), které je ovlivňují. Skutečnost, že se nejrůznější záchranné programy nebo plány péče jak

v České republice, tak ve světě i nadále zaměřují ponejvíce na vyšší obratlovce, nebudeme nijak zastírat.

Ani s posedlostí vůči invazním nepůvodním druhům není situace tak jednoznačná, jak ji S. Komárek líčí. Nedorozumění v tomto směru bývá často způsobeno zmatením jazyků. Někteří vědci totiž považují na rozdíl od mezinárodních úmluv za invazní i nepůvodní druhy, jejichž výskyt nemá negativní dopady na jiné druhy, biotopy nebo procesy v ekosystémech ani na lidskou kulturu. V takovém případě je invazní každý nepůvodní druh, jehož areál rozšíření se v nové oblasti rychle zvětšuje. Právě toto širší pojetí biologických invazí částí akademické obce bylo jednou z příčin nedávného zpochybnění závažnosti invazních nepůvodních druhů. Místy vzrušená

diskuze přeskočila ze stránek prestižních vědeckých časopisů, jako je Nature a Science, i do vlivného deníku New York Times. Právě v něm byli odpůrci invazních nepůvodních druhů obviňováni z neodůvodněného dogmatismu až rovnou xenofobie odporující politické korektnosti. Naopak se v této souvislosti připomíná, že Spojené státy vyrostly do své hospodářské a politické síly mimo jiné díky umu, šikovnosti a úsilí přistěhovalců z různých částí světa.

V člověku je celé zvíře, ve zvířeti nikoli celý člověk, tak by se dalo zhmotnit celkové vyznění Komárkovy knihy. Je jasné, že ne každý přijme z nejrůznějších důvodů všechny autorovy závěry za své: pokud nás ale přimějí k přemýšlení o některých zdánlivě všedních a nepodstatných věcech, bude to jedině dobře.

Kontaktní adresy autorů

Vladimír Antonín

Moravské zemské muzeum, botanické odd.
Zelný trh 6
659 37 Brno
e: vantonin@mzm.cz

Jaroslav Boháč

Fakulta životního prostředí UJEP
Králova výšina 3132/7
400 96 Ústí nad Labem
e: jardaboh@seznam.cz

Martin Duchoslav

Katedra botaniky PřF UP
Šlechtitelů 11
783 71 Olomouc
e: martin.duchoslav@upol.cz

Libor Ekrt

Katedra botaniky PřF JU
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: libor.ekrt@gmail.com

Adéla Fořtová

Nakladatelství Academia
Vodičkova 40
110 00 Praha 1
e: fortova@academia.cz

Andrej Funk

Redakce časopisu Živa
Vodičkova 40
110 00 Praha 1
e: ziva@ssc.cas.cz

Oxana Habušťová (Zdeňka Svobodová)

Entomologický ústav BC AV ČR, v. v. i.
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: habustova@entu.cas.cz

Jan Hladký

Ústav agronomie, půdoznalství, mikrobiologie a výživy rostlin AF MENDELU
Zemědělská 1
613 00 Brno
e: jan.hladky@mendelu.cz

Lucie Hošková

Česká společnost ornitologická
Na Bělidle 34
150 00 Praha 5
e: lucie.hoskova@gmail.com

Štěpán Husák

Botanický ústav AV ČR, v. v. i.
Dukelská 135
379 82 Třeboň
e: husak@botany.cas.cz

Klára Kabátová

Katedra botaniky PřF UK
Benátská 2
128 01 Praha 2
e: Klar.Ka@seznam.cz

Pavel Kovář

Katedra botaniky PřF UK
Benátská 2
128 01 Praha 2
e: kovar@natur.cuni.cz

George O. Krizek

2111 Bancroft Place, N. W.
20008 Washington D. C.
USA

Dana Michalcová

Ústav botaniky a zoologie PřF MU
Kotlářská 2
611 37 Brno
e: danmich@sci.muni.cz

Jan Myšák

Ústav botaniky a zoologie PřF MU
Kotlářská 2
611 37 Brno
e: anczoicka@seznam.cz

Radomír Němec

Jihomoravské muzeum ve Znojmě
Přemyslovců 8
669 45 Znojmo
e: nemec@znojmu.cz

Jan Plesník

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
Kaplanova 1931/1
148 00 Praha 11 – Chodov
e: jan.plesnik@nature.cz

Jan Pluháček

Výzkumný ústav živočišné výroby, v. v. i.,
odd. etologie
Přátelství 815
104 00 Praha – Uhřetěves
e: janpluhacek@seznam.cz

Jan Robovský

Katedra zoologie PřF JU
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: jrobovsky@seznam.cz

Milan Řezáč

Výzkumný ústav rostlinné výroby, v. v. i.
Drnovská 507
161 06 Praha 6
e: rezac@vurv.cz

Hana Skálová

Botanický ústav AV ČR, v. v. i.
Zámek 1
252 43 Průhonice
e: skalova@ibot.cas.cz

Jan Sokol

Fakulta humanitních studií UK
U Kříže 8
158 00 Praha 5
e: jan.sokol@fhs.cuni.cz

Robert Stejskal

Ústav lesnické botaniky, dendrologie
a geobiocenologie LDF MENDELU
Zemědělská 3
613 00 Brno
e: rstejskal@centrum.cz

Miloslav Studnička

Botanická zahrada Liberec
Purkyňova 630/1
460 01 Liberec
e: botangarden@volny.cz

Jan Sychra

Ústav botaniky a zoologie PřF MU
Kotlářská 2
611 37 Brno
e: dubovec@seznam.cz

Petr Šíma

Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i.
Vídeňská 1083
142 20 Praha 4
e: sima@biomed.cas.cz

Ivan Vergner

Zbýšov v Čechách 33
285 65
e: ivan.vergner@atlas.cz

Petr Vlašánek

Entomologický ústav BC AV ČR, v. v. i.
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: petisko@centrum.cz

Zdeněk Soldán

Katedra botaniky PřF UK
Benátská 2
128 01 Praha 2
e: sold@natur.cuni.cz